

## GÉRA ELEONÓRA

### BESZÁLLÁSOLÁS ÉS KATONAI TERHEK A XVIII. SZÁZAD ELEJI BUDÁN\*

A civil lakosság és a katonaság viszonya soha sehol nem volt feszültségektől mentes. A hatalmaskodó, a lakosságon élőködő katona alakja régóta ismert irodalmi toposz. Márpedig a mindenkori kortársak által „belső ellenségként” kezelt katonaság jelenléte a pusztá védelmi funkciók ellátásán kívül más módon is „hasznára” volt a helyi öngazgatásért felelős személyeknek. A magisztrátus hozzá nem értésének, esetleges visszaéléseinek elkendőzése okából nagyszerűen betöltötte a bűnbak szerepét. Nem történt ez másképp a XVIII. század eleji magyar régi-új fővárosban sem.<sup>1</sup> A Rákóczi-korszak, majd a következő évtizedben a törökök ellen vezetett újabb felszabadító háborúk idején a polgári és a katonai közeg viszonyát állandó feszültség jellemezte. A magisztrátus a nyakukra ültetett várparancsnokot és az állandó helyőrséget, valamint az átvonuló seregeket hibáztatta minden rosszért, többek között a szabad királyi várost fenyegető csödközeli helyzetért. Elfogulatlan féltől származó dokumentumok hiányában nagy nehézségekbe ütközik az említett két közeg — olykor túlradó indulatoktól sem mentes — hivatalos kapcsolatát, illetve az egyes személyek között lezajlott hétköznapi konfliktusokat egymástól elválasztva értelmezni és elemezni. A panasziratok olvasása közben gyakran felvetődik a kérdés, mekkora terheket rótt a helyőrség és a beszállásolt katonaság a polgári lakosságra? A városi magisztrátus valóban mindenáron a szolgáltatások elszabotálására és az adófizetés elkerülésére törekedett-e? Mennyire tekinthetők általános jelenségnek az egyes emberekkel kapcsolatban feljegyzett szembetűnő esetek? Megfogalmazódhat az a felvetés is, érdemes-e a modern történésznek számon kérnie az akkori katonai vezetőkön a lakossággal szemben tanúsított kérlelhetetlenséget, vagy akár a városiakon az országos és birodalmi érdekek figyelmen kívül hagyását. Feleslegesnek tartom a civilek és a katonaság kapcsolatának ilyen moralizáló szemszögből történő

---

\* A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.

1 A főváros szerepét II. József uralkodásáig Pozsony töltötte be, ennek ellenére a hatóságok és a város tanácsa Budát a szabad királyi városi rangemelés megszerzésétől kezdve az iratokban következetesen magyar királyi fővárosnak (időnként Haupt und Residenzstadt) nevezték.

elemzését, bár a semleges történeti magatartás kialakítását nagyban akadályozzák az elfogultságtól nem mentes források, vagy éppen az iratok hiánya.

Buda XVIII. század eleji katonai terheit nehéz rekonstruálni, mivel a léptenyomon előbukkanó, jól-rosszul dokumentált botrányos ügyeken kívül minden terhet külön felsoroló forrás csoport a városi iratanyagban nem létezik. Jelen tanulmány szűkebb témája a korabeli társadalom egyik kulcskérdésének, a katonai beszállások körüli mendemondák valóságtartalmának megvilágítása, illetve annak felvillantása, milyen szerteágazó problémákat kellene részletesen vizsgálni a két közeg mindennapi érintkezésének pontosabb feltárásához. A cél eléréséhez közelebb viheti a történettudományt a tanácsi levelezésben megőrzött, Buda e korszakából egyedinek tekinthető néhány beszállási lista, illetve a városi kvártélymester 1721-ben kelt jelentése.<sup>2</sup>

### A lakosság kötelezettségei a Rákóczi-szabadságharc éveiben

Buda katonai szempontból mindvégig stratégiai szereppel bírt. A szabadságharc, majd a török elleni újabb hadjáratok idején a biztos háttér szerepét töltötte be, ahová a megfáradt csapatok, különösen télen, visszavonulhattak pihenni, sebesültjeiket és betegeiket kezelteni. A civil városiak az állandó helyőrség mellett az átmenetileg idevezényelt, sokszor családjuk és szolgálók kíséretében beköltözött több ezer fős katonaság szomszédságában éltek, akik meghatározó szerepet tölthettek be az ő mindennapjaikban is, mint vásárló, fogyasztó, vagy akár beszállított lakó. Bár a polgári lakosság a városfalaknak, a budai várnak, s az itt állomásozó császári katonaságnak köszönhette, hogy a kurucok, egyetlen pesti támadást leszámítva, nem kísérelték meg bevenni a Duna két partján fekvő városokat, a civilek és a helyőrség viszonya semmiképpen nem nevezhető kiegyensúlyozottnak.<sup>3</sup>

- 
- 2 Az állandó hadsereg ezredeinek beszállásával kapcsolatos szakirodalom részletes ismertetését nem teszi szükségessé Oross András mostanában megjelent tanulmánya, melyben a három évtizeddel korábban Budára beszállást író ezredekkel is foglalkozik. Lásd *Oross András: Ír ezredek Magyarországon*. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 124. (2011) 1. sz. 117–144. p. (A továbbiakban *Oross*, i. m.) Oross András tanulmányom elkészítésében nyújtott segítségéért külön köszönet illeti.
  - 3 A Pest-Buda körüli hadi helyzetről bővebben lásd *Géra Eleonóra: Buda város tanácsülési jegyzőkönyveinek regesztái 1704–1707*. Budapest, 2009. 25–29. p. (a továbbiakban *Géra*, i. m.); *Wellmann Imre: A Rákóczi-szabadságharcra vonatkozó iratok a Budapesti 1. sz. Állami Levéltárban*. In: *Levéltári Közlemények* 25. (1954) 211–221. p. (a továbbiakban *Wellmann*, i. m.);

A polgári lakosság az erődítési és sáncmunkákon s az őrzőjáratásokon túl pénzzel és különböző szolgáltatásokkal tartozott a katonaságnak. A császári csapatok ellátására szedték a hadiadót vagy más néven a porciót; 1698 óta Budán az összeget foglalkozás, a ház, a bor- és sörmérés, a gabonatermés, az állatállomány, illetve a szőlőtermés után vetette ki a tanács. Korábban kizárólag a tanácsosok, a városi alkalmazottak, a katonai személyek és a Kamarai Adminisztráció tisztségviselői kaptak mentességet a fizetési kötelezettség alól, ugyanez vonatkozott a beszállásolásra is.<sup>4</sup> Az alább következő példából azonban nyilvánvaló, hogy a mentességre jogosultak körét egyre inkább szűkíteni igyekeztek. A mentességért folyamodók többségét a tanácsosok elutasították, vagy kiterő válaszként csupán ígéreteket kaptak, például a beszállásolás ügyében panaszkodók arra, hogy lehetőség szerint majd foglalkozik ügyükkel a városi kvártélymester.

A szabad királyi városi státuszt biztosító *Diploma Leopoldinum* (1703) érvénybe léptetése után a városi közterhek alól senki, még a nemesek és az egyházi személyek sem mentesülhettek. E rendelkezés gyakorlati megvalósítása ellenkezést váltott ki azokból, akik korábban a kedvezményezettek csoportjába tartoztak, s ragaszkodtak a régebbi szabályokhoz. Így a tanács hosszadalmas, sokszor eredménytelen vitákba bonyolódott a kiváltságaikat megőrizni igyekvőkkel. Elsőként a kameralisták próbálták meg mentességükre hivatkozva kibújni az ingatlanulajdonukra kivetett adó kötelezettsége alól, ezért a tanács kénytelen volt a Kamarai Adminisztrációval egyezkedni.<sup>5</sup> 1706 elején személyesen a kamarai adminisztrátor kérte a tanácstól alkalmazottai házának kivonását az újabb adókvivetés alól. A város válaszában emlékeztette az állami hatóságot, hogy mindenáron — hamis jelentésekkel, ajándékokkal stb. — akadályozták őket kiváltságaik megszerzésében, sőt valóságos ellenségként viselkedtek.<sup>6</sup> A Johann Baptist Hacker császári sóvizsgálóbiztos ügyében hozott tanácsi határozatból világos, hogy az adminisztrátor kérése nem teljesült. Hacker a tanács csúfságára széttépte a kiküldött porciócédulát és a mentességére hivatkozott. A tanács erre azt a választ adta az elégedetlenkedő állami hivatalnoknak, hogy az adót nem

---

forrásként lásd a Wienerisches Diarium közléseit: *Hanskarl Erzsébet*: Budai, óbudai és pesti hírek a „Wienerisches Diarium” első ötven évfolyamában (1705–1752) Bp., 1939. 8–19. p.

4 *Nagy István*: Buda adóterhei a töröktől való visszafoglalástól a Rákóczi-szabadságharcig. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából* (továbbiakban TBM) 11. (1956) 58–59. p.

5 *Géra*, i. m. 532. sz. regeszta (e mű idézésekor az sz. a továbbiakban a regeszta számát jelzi).

6 *Bónis György*: Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után. 1686–1708. Bp., 1962. 33. p.

az egyes személyekre, hanem az ingatlanokra vetették ki, ezért ragaszkodnak az eredeti adókövetéshez.<sup>7</sup> Nem sokkal ezután az ágostonos atyák tiltakoztak a rendkívüli adóteher miatt. Miután a város elérte az adminisztrátornál, hogy Buda területén senki — sem egyházi, sem világi birtokos — nem mentesülhet az adófizetés alól, a szerzetesek mentesítését sem látták indokoltnak.<sup>8</sup>

A porció mellett a katonai vezetés az ún. *service* keretében rendszeresen egyéb természetbeli ellátmányt (pl. hús, fa, zab, gyertya), vagy szolgáltatást (fuvar, robot, katonai felszerelés) követelt a várostól.<sup>9</sup> Az ellátmányért a katonaság nagyon mérsékelt árat fizetett, rendszerint több éves késéssel. Az alulfizetett fuvarokon túl a katonaság többnyire ingyenes szállítványozásra is igényt tartott. Ostromállapotra készülve, 1703–1704-ben a városlakókra hárult a környező falvakban begyűjtött takarmány és ellátmány ellenszolgáltatás nélküli beszállítása.<sup>10</sup>

A Rákóczi-szabadságharc kitörésével a beszállítás terhe újra jelentősen növekedett, a városban pihentek meg az ország keleti felébe tartó csapattestek, illetve az onnan visszaérkezők. 1705 első hónapjának végén érkeztek meg Pestre és Budára először Glöckelsberg<sup>11</sup> tábornok Szatmár várából elkergetett csapatai, melyek tizenöt hónapnyi ostrom és nehéz, összecsapásokkal kísért vonulás után itt, ebben a két városban pihentek meg először. Budán 110 fő — köztük 18 magasabb rangú személy — elszállásolását kellett megoldani.<sup>12</sup> Pfeffershoven budai várparancsnok a kiéhezett, lerongyolódott sereg állapotának jobbítása érdekében a városlakókhoz fordult segítségért, s felszólította őket, hogy lehetőségeikhez mérten adjanak pénzt, amit később majd beszámítanak a hadiadó összegébe. A menekültekkel teli, nélkülöző városlakók mind Pesten, mind pedig Budán megtagadták a segítséget. A budai tanácsülési jegyzőkönyvben, nyomorúságos helyzetük leírása után, az elutasítást azzal indokolták, hogy a sáncokkal és az őrséggel már engedelmesen szolgáltak és szolgálnak az uralkodónak.<sup>13</sup> A városi tanács november elején már nem tudta elhárítani Pfeffershoven segélykérését.

---

7 *Géra*, i. m. 653. sz.

8 *Géra*, i. m. 733. sz.

9 Kenyérszállítás a várórségnek. Lásd *Géra*, i. m. 600. sz.

10 Budapest Főváros Levéltára (BFL) IV.1002.k. Buda város tanácsának iratai. Ágenszi levelezés (Litterae agentiales) Buda városa az Udvari Kamarához. 1704. május 6.

11 Johann Heinrich Dietrich Glöckelsberg

12 BFL IV.1002.uu. Buda város tanácsának iratai. Vegyes iratok (Miscellanea nova) 55. d. Hadbiztosság iratai. Repartition. 1705. január 25.

13 *Wellmann* i. m. 216. p., *Pásztor Mihály*: Buda és Pest a törökuralom után. Bp., 1936. (Statistikai Közlemények 73/1.) (a továbbiakban *Pásztor*, i. m.) 212. p., *Géra*, i. m. 293. sz.

A városvezetés, a fosztogatásokat megelőzendő, kénytelen volt rendkívüli adót kivetni a lakosságra. A végszükség állapotába került kaszárnya kiségitésére azonnali gyorssegélyként a város átadta az egyik városlakó náluk letétbe helyezett 900 forint értékű hagyatékát a várparancsnoknak. A hagyaték biztos visszatérítése céljából rendkívüli adót vetettek ki a lakosságra ingatlanulajdon és mesterség alapján. A szőlők tulajdonosai fertályonként<sup>14</sup> 16 krajcárt, a nagyobb házak tulajdonosai 1 forint 30 krajcárt fizettek, a közepes méretű házak után 1 forintot, a kisebbek után pedig 30 krajcárt szabtak ki. Az adókievetés készítői külön hangsúlyozták, hogy nem csak azoknak kell a mesterségük után fizetni, akik már korábban is fizettek, hanem a saját házzal nem rendelkező szőlőműveseknek is. A rácokat 1500 forint adó befizetésére kötelezték.<sup>15</sup> 1705. december 11-én a tanácsosok határozatot hoztak arról, hogy a rácokra kiszabott adó mind a rác katolikusokra, mind pedig az ortodoxokra vonatkozik. Egy hónap alatt azonban alig több mint 250 forintot sikerült behajtani tőlük, vagyis csak a teljes összeg hatodát.<sup>16</sup>

Minden korábbinál nagyobb megpróbáltatást jelentett azonban Pest és Buda számára Rabutin vert seregeinek megérkezése 1707 januárjában. Az Erdélyben még közel tízezer főt számláló sereg 1706 nyarán indult útnak Eger felé, számos csata, kisebb nagyobb összecsapás után a megmaradt katonaság kényszerűségből vonult a két Duna-parti városba, mivel közelebb a felperzselt föld taktikájához folyamodó Bercsényi Miklós „jóvoltából” nem talált telelésre alkalmas helyet. A sereg egyik része a fővezérrel, megközelítőleg hétszáz fővel, 1707. január 23-án érkezett meg Pestre, ahol a mostoha időjárás következtében tizenegy napig várakoztak a dunai átkelésre. A jezsuiták leírásai arról számolnak be, hogy a Pesten töltött napok alatt a beteg katonák közül harmincnégyen haltak meg, s csaknem 1200 ló pusztult éhen.<sup>17</sup> A maradék 675 katonát február 3-án szállították át Budára, majd a külvárosokban, elsősorban a Vízi városban, szállásolták el őket. Március 4-én, az összehívott polgárság jelenlétében, új rendkívüli adó bevezetéséről határozott a város vezetése a nagy szükséglet szenvedő katonaság javára. Minden akó bor után és a bérletek minden 1 forintja után 3-3 krajcár

---

14 Egy fertály szőlő 800 négyszögölnek felelt meg. BFL IV.1009.j. Buda város tanácsának iratai. Tanácsi levelezések (Correspondentiae magistratuales). Tractatus de Urbario et eius formatione (1705). 67. p.

15 A fogalmazványban eredetileg 1700 forint szerepelt. *Géra*, i. m. 499. sz.

16 *Géra*, i. m. 526. sz.

17 *Pásztor*, i. m. 84–85. p., *Wellmann*, i. m. 214. p., *Asztalos Miklós*: II. Rákóczi Ferenc és kora. Budapest, 2006. (Hasonmás kiadás) (a továbbiakban *Asztalos*, i. m.) 205. p.

megfizetését rendelték el. A pénzbehajtás sikertelensége miatt a tanács a következő hónap elején az adókiivetés megismétlésére kényszerült.<sup>18</sup> Március végén egyezség született a tabáni rác bírók és esküdtek között arról, hogy immár a harmadik évben is 1500 forintot fizetnek a katonaság megsegítésére. A megállapodás értelmében az összeg szükség esetén 2000 forintra emelkedhetett volna.<sup>19</sup> Hosszabb pihenő után Rabutin Budán elszállásolt katonáinak csupán egy része vonulhatott tovább a városból, majd támadt rá Bottyán hadaira a Dunántúlon; a betegek maradtak.<sup>20</sup> A katonaság ínsége miatt a városi tanács nem várhatott addig, amíg sikerül a lakosságtól behajtani a fenti összeget; Proberger pesti bíró és Sauttermeister polgármester hiteleztek a városnak, s felhasználtak magánhagyatékokat is. Így adhattak azonnal a várparancsnok kezébe 2400 forintot.

A város lakóit időről időre terheltek a katonaság részére biztosított különféle rendkívüli kötelezettségek is. Ezek közé tartozott a főhadbiztos által megrendelt, rendszerint rövid határidejű javítási munkák teljesítése. 1710-ben például felszólítást kapott a tanács, hogy megadott időpontra rendeljen ki három napra harminc ácsot a dunai flotta hajóinak javítására. A budai határban kialakított védelmi vonalakat és őrséget időnként magasabb rangú császári tisztek szemrevételezték, ilyenkor illő vendéglátásukról a város gondoskodott.<sup>21</sup> A sereg után maradt döglött állatok és a szemet eltakarítottása, illetve ennek költségei ugyancsak Buda pénztárát terheltek.<sup>22</sup>

### **Hétköznapi konfliktusok a polgári lakosság és a katonaság között**

A nagy létszámú katonaság és a polgári lakosság között kipattant nézeteltérések, érdekellentétek a XVII. század vége óta nem sokat változtak sem a szabadságharc alatt, sem pedig az azt követő években. Az ország határai közül sem kell kitenni a lábunkat, ha ezen időszakból más ügyéért harcoló, városba beszállásolt sereg

---

18 *Géra*, i. m. 1175. sz., 1224. sz.

19 *Géra*, i. m. 1204. sz.

20 *Asztalos*, i. m. 205. p.

21 A városháza pincéjében 1704-ben elfogyasztott ételért és italért például csak 1707-ben fizettek. BFL IV.1009.i. Buda Város Telekhivatalának iratai. Telekhivatali számadások (Grundbuchsrechnung). 1707.

22 A döglött állatokat a hóhér takarította el, 1707-ben a Rabutin-katonák után maradt dögök eltakarításáért a Telekkönyvi Hivaltól kapott fizetséget. BFL IV.1009.i. Telekhivatali számadások. 1707.

és a helyi lakosság viszonyát szeretnénk tanulmányozni, mivel H. Németh István kutatásai bizonyítják, hogy a szabadságharc alatt Kassára bekvártélyozott kurucok és a helyben lakó civilek között gyakran hasonló összetűzések játszódtak le, így nem sokat számított, hogy a helyi lakosság többsége a bevonult katonákkal egy oldalon áll-e vagy sem.<sup>23</sup>

A városlakók régóta sérelmezték, hogy a sereghez tartozó iparosok, kereskedők áraival nem tudnak versenyre kelni. A katonasághoz tartozó kereskedőket nem terhelte fogyasztási adó, sem harmincad, sem pedig az állatok vágásra való alkalmasságát — egészséges, tisztázott eredetét — igazoló billogozás díja, így nagyobb haszonnal dolgozhattak. A fogyasztás a háború előtti szinthez képest egyébként is jelentősen visszaesett.<sup>24</sup> A markotányosok a vízvárosi vásártéren bort, sört és húst mértek, a Fehérvári kapunál lévő katonai mészárszék tulajdonosa pedig a céhen belüli mészárosoknál kedvezőbb áron mérte ki a húst a civilek számára.<sup>25</sup> A versengésben 1707 végére időlegesen a budai mészárosok kerekedtek felül, amikor a katonai mészáros bejelentette a városi tanács előtt, hogy eladásra kínálja fel a céhnek a Fehérvári kapunál lévő mészárszékét és a kis házát. A budai mészárosok átmeneti győzelme feltételezhetően egy véletlen halálesetnek köszönhető, mivel az 1707 elején elhunyt Franz Rodamacher katonai mészáros üzletéről volt szó. Rodamacher halála idején a katonai szolgálatát Trierben teljesítő idősebb fia a ház mellett 50 forintot örökölt. Az elhunyt mészáros házvezetőnője fizetségként ugyancsak 50 forintot kapott, illetve ő kapta a három lovat és a kocsit minden tartozékával megőrzésre, amíg a rábízott fiatalabbik fiút felneveli.

A másik katonai mészáros, Hans Georg Fischer még kollégájánál is rosszabb körülmények között élt. A Székesfehérvári kapu közelében álló kis házára (394 forint) és kis darab szőlőjére nagy összegű jelzálog került, melynek következtében teljesen nincstelenül távozott az élők sorából. A Rodamacher- és a Fisher-vagyon nagyságának ismeretében a német mészároscéh tagjainak panasza a katonai mészárosokkal szemben túlzottnak látszik. Az Udvari Haditanács ugyan később ideiglenesen eltiltotta a húsméréstől a katonai mészárosokat, de a rendelkezés

---

23 H. Németh István: Kassai kvártélyozási listák. Korall 33. (2008) 81–120. p.

24 BFL IV.1019.b. Budai történeti értékű iratok gyűjteménye. Nr. 25.; Géra, i. m. 1118. sz.

25 Gárdonyi Albert: Buda város közigazgatása s közigazdasági viszonyai a XVII. század végén. In: Századok 50. (1916) 606–607. p.; Kenyeres István: Buda és Pest útja az 1703. évi kiváltságlevelékig. In: URBS Magyar Városthéneti Évkönyv 1. (2006) 192. p.

inkább csak elvi volt, 1711-től ismét kiéleződött a vita a katonaság kötelekébe tartozó mészárosok és csaposok, valamint civil kollégáik között.<sup>26</sup>

Az iparosok konkurenciaharcánál jóval érzékenyebben érintették a háztulajdonosokat a Vár erődítési munkálatai közben ingatlanaikban okozott károk. 1707-ben a tabáni házfalak megrongálása és a pincékben okozott tömeges károk miatt a városi tanács a Telekkönyvi Hivatal vezetőjét kérte fel az ügyek kivizsgálására s indokolt esetekben a munkálatok felfüggesztésének elrendelésére.<sup>27</sup> Előfordult, hogy az erődrendszer kiépítése miatt bizonyos várfallal szomszédos részekről kizárták a városiakat a lakosság előzetes tudomása nélkül. Egy alkalommal például a jezsuiták mögött lévő, Vízivárosba vezető kaput zárta le a katonai őrzár, mely sem orvost, sem bábát, sem egyházi személyt nem engedett ki a Várból, így azok nagyobb kerülőre kényszerültek.<sup>28</sup>

A lakosság a nyomor, a zsúfoltság és a sereget rendszerint kíséző ragályos betegségek veszélye mellett kénytelen volt eltérni a katonaság erőszakos viselkedését is. Vége-hossza nincs a katonák rongálásai, randalírozásai miatti panaszoknak, a perpatvarok után időnként sebesültek, sőt, egy-egy halálos áldozat is maradt a helyszínen.<sup>29</sup> 1706-ban Rabutin beteg katonái, néhány dragonyossal társulva, egyik éjszaka erőszakosan behatoltak a vízivárosi dohányboltba és módszeresen kifosztották. Az ott talált három mázsa dohányon kívül elvitték a sárgarézből készült mérlegeket, és amit még értek.<sup>30</sup> Talán a legkirívóbb ilyen példa a pest-budai hídvámszedő meggyilkolásának esete 1705-ben. Jakob Jalošićot, a hat éve szolgálatot teljesítő hídvámszedőt felelősségre vonta, majd sértegetni kezdte a Daun-ezred egyik lovas tisztje, amiért még nem ért át a repülőhíd a túlsó partról. A türelmetlenkedő tisztet kellő tisztelettel nyugtatni próbáló városi alkalmazottat a katona minden előzetes figyelmeztetés nélkül szúrta. A zászlós tette elkövetése után a Dunába akart ugratni, de a szemtanúk és a híd őrzésére kirendelt két muskétás lefegyverezte. A két város joghatóságuk elleni erőszakos fellépésként és kiváltságaik megsértéseként értelmezte a gyilkosságot, ezért közösen kértek elégtételt a budai várparancsnoktól.<sup>31</sup>

---

26 *Géra*, i. m. 1588. sz.; BFL IV.1002.y. Buda város tanácsának iratai. Végrendeletek (Testamenta) I. 2112.; IV.1019. Nr. 25.

27 *Géra* i. m. 1472. sz.; BFL IV.1014.b. Buda Város Törvényszékének iratai. Törvényszéki iratok (Acta iudicialia) 5. d. Fischer hagyatéki tárgyalása (1714)

28 BFL IV.1019.b. Nr. 25.

29 *Géra*, i. m. 1011. sz., 1180. sz.

30 BFL IV.1002.z. Buda város tanácsának iratai. Hagyatéki leltárak (Inventaria) A 397.

31 BFL IV.1014.b. 1705. október 26.

A tanács a császár iránt tanúsított hűsége megcsúfolásaként értelmezte a katonaság lakossággal és magisztrátussal szembeni erőszakos, kíméletlen fellépését. 1708-ban nem sok hiányzott az ortodox rácok lázadásához, akiket akár naponta ötször is felkerestek, szidalmaztak, összeverték a pénzt követelő katonák. A szolgáltatások behajtására kirendelt katonák részéről tapasztalt kérlelhetetlenség hatására a rácok, mivel „*császárhűségükből jó nem származott*”, inkább a szabad királyi várost ismerték el felettes joghatóságuknak.<sup>32</sup> 1709 januárja nagy hideggel és sok hóval köszöntött a városra, a rendelkezésre álló tüzifa az erdőkben nem bővelkedő Buda lakosainak szükségleteit is alig fedezte. A hadbiztos azonban parancsba adta, hogy a budaiak mihamarabb gondoskodjanak a Salm-ezred tisztjeinek tüzelőjéről, nemleges választ pedig nem fogadott el.<sup>33</sup> A kérés teljesítését halogató városatyákat példás szigorral tanította rendre a várparancsnok, amikor kirendelte csapatát hogy a szükséges famennyiséget végrehajtással szerezze meg hús várbéli családtól, a városházáról és a polgármester otthonából. A rekviráló csapat tagjai nem fogták vissza magukat, törtek-zúztak, a bort a földre öntözték, s közben megállás nélkül szidalmazták a városiakat, legfőképpen a magisztrátust. Állítólag a polgármester nem tudott úgy végigmenni az utcán, hogy az arra járó tisztek ne kezdték volna szidalmazni.<sup>34</sup>

A háborút követő békeévekben a lakosság hadsereggel szembeni kötelezettségei, illetve a katonaság elleni városi panaszok nem sokat módosultak, egyedül a rendkívüli adók szűntek meg. A kiváltságokban biztosított szabad önrendelkezést erősen behatárolta a katonaság, melynek igényeit mindenkor a civileké elé kellett helyezni. 1709-ben például a kaszárnyák kierőszakolt felújítása miatt minden más terv feledésbe merült. Az épületek lakhatóvá tétele nagy terhet rótt a városi iparosokra, akik ebben az időszakban nem teljesítették megrendeléseiket, nem foglalkoztak gazdaságuk ügyeivel. Az építőanyag és a munka költségei mellett a város pénztárát terhelte a létesítmény felszerelése: ágyak és szalmazsákok, konyhai edények és más háztartási eszközök beszerzése. Az 1710 és 1712 között az állítólag a katonaság közvetítésével behurcolt pestis által meggyőrt

---

32 BFL IV.1002.ff. Buda város tanácsának iratai. Országgyűlési iratok. (Acta diaetalia) 1. d. 1708. március 15.

33 1708/1709-ben országszerte rendkívüli hidegek és erős havazás nehezítette az emberek életét. Bécs XVIII. századi történetében (1739/1740-el „holtversenyben”) az említett két évet tartották az évszázad leghidegebb időszakának. Csendes, Peter – Opll, Ferdinand (Hg.): Wien. Geschichte einer Stadt. Band 2: Die frühneuzeitliche Residenz. Wien–Köln–Weimar, 2003. 101. p.

34 BFL IV.1002.k. Buda város tanácsának iratai. Ágenszi levelezés. 4. d. 1709. január 11., január 12.; BFL IV.1002.ff. 1. d. 1708. március 15.

budaiak — a zárlatok biztosítása sem szolgálta különösebben a civilekkel való megbékélést — „*a szerencsétlen időkben teljes romlásba jutott*” városától a felettes hatóságok egyéb területen is elvárták, hogy a lakosság szükségleteit háttérbe szorítva valamiképpen üres kasszával is találjon megoldást a katonaság érdekeinek szolgálatára.

Az egyik legfontosabb, leghosszabb ideig napirenden lévő kérdés a katonaság megfelelő elhelyezésének folyamatos biztosítása volt. Ennek megvalósításához gondoskodni kellett a Vár vízzel való ellátásáról, mivel a kaszárnyák vízigényét régóta nem elégítették ki a Dunáról érkező vízfordók. A hatóságok, Buda anyagi problémáiról tudomást nem véve, 1712-ben kötelezték a civil lakosságot az úgynevezett vízmű (*Wasserwerckh*) átvételére és működőképes állapotba hozására.<sup>35</sup> Hasonlóképpen sérelmezte Buda, hogy a városi és magán tégláégetők, mészégetők létesítését részben saját érdekeik védelmében akadályozták a katonai és az állami hatóságok, mivel a korszak sikeres építőanyag-forgalmazói ebbe az érdekszférába tartoztak, a városi vállalkozók ritkán bizonyultak velük szemben versenyképesnek. Rangemelése által biztosított kiváltságainak ellenére Buda gazdasági önrendelkezéséről a XVIII. század első évtizedeiben csak erős megszorításokkal beszélhetünk, mivel a katonaság igényei módszeresen felülírták a helybéli lakosságét. A katonai iparosok versenye mellett a legtöbb hétköznapi összetűzés a városiak és a katonaság között többnyire ez utóbbiak határban elkövetett jogtalanságaiból keletkezett. A katonák a város vadászati jogára tekintet nélkül vadásztak a szőlőhegyekben, s közben nagy károkat okoztak az ültetvényekben. Közlegényekből összeverődött négy-öt fős csoportok rendszeresen szedték a gyümölcsfák termését vagy a szőlőt, közben alaposan összetörték a növényeket. A csőszök nem mertek fellépni ellenük, a tisztek pedig hallani sem akartak a városi gazdáknak fizetendő kártérítésről.<sup>36</sup>

A sok negatívum után említést kell tenni egy pozitív jelenségről is, melyre a kortársak nem hívták fel a figyelmet, de a két közeg kapcsolatát egy kicsit más megvilágításba helyezi. A nem túl vagyonos családok nőtagjai és gyermekei, akár a polgárok hozzátartozói is, férfitársaiknál jóval gyakrabban kerültek olyan kiszolgáltatott helyzetbe, ahonnan a kényszer a prostitúció vagy az alamizsnán élő rászoruló útjára vitte őket. A lecsúszás veszélye elsősorban a mezőgazdasági munkát végző napszámosok és a házi szolgák hitvestársait fenyegette, de a rászoruló csoportján belül jól elkülöníthető egységet alkotnak a hadirokkantak és a katonák hozzátartozói. A Budára vezényelt közlegények és altisztek feleségei

---

35 BFL IV.1019. Nr. 25., BFL IV.1002.k. 4. d. 1709. november 17.

36 BFL IV.1019. Nr. 25.

azonban nem tévesztendő össze a markotányosnékkal, mivel nem mindegyikük tarozott ebbe a kétes hírnévnek örvendő rétegbe. A katonafeleségek helyzetét hátrányosan befolyásolta, hogy sokszor azt sem tudták, férjük életben van-e még egyáltalán. A magyar fővárosban rendszerint nem éltek rokonaik, így az ő pártfogásukra nem számíhattak, egyedül a helybeliek támogatását remélhették. Úgy tűnik a katonaság és a civil lakosság közötti konfliktusok ellenére a helyi magisztrátus és a polgárok bizonyos fokú megkülönböztetett tisztelettel bántak a katonaozvegyekkel és árváikkal. A jelenség annál is inkább szembetűnő, mivel ez az ellenséggel harcoló katonák hozzátartozói iránt tanúsított tisztelet a helybéli nyomorgó szőlőműveseknek vagy cselédeknek általában nem járt ki. Szokványos tucateset, ami az egyik pestisben elhunyt császári puskaműves családjával történt. A pár 20 forintért bérelt egy viszonylag jónak mondható szobát, a családfő halála után a feleség nem talált kellően jövedelmező munkát, s néhány hónap elteltével már éhezett. A szállásadónője sajnálta meg, és 5 forintot kölcsönzött neki. A hitelező feltehetően már a pénz átadásának időpontjában sejtette, hogy a visszafizetés esélye elég bizonytalan. Más esetekben is találni példát arra, hogy a katonasághoz tartozó bajba került személyeknek az őket megszánó jótét lelkek kisebb összegű hiteleket, élelmet vagy ruhát adtak, inkább jótékonyaságból, mint a valódi megtérülés reményében. A közösségi összetartás ezen megnyilvánulásait a keresztény szereteten túlmenően az is motiválta, hogy bárki, bármikor kerülhetett hasonló helyzetbe. A katonafeleségeket általában magasabb fizetségért fogadták fel napszámosnak. A nem hibátlan természetű polgármester és tanácsos, Johann Georg Unger például előszeretettel alkalmazott szőlőjében katonaozvegyeket. E figyelem másik megnyilvánulása, hogy a katonaság kötelékében tartozó elhunyt vagyontalan személyek temetését sok esetben a város vállalta át, s a ráfordított költségek alapján a városi nincstelénekhez képest tisztesebb körülmények között helyezték őket végső nyugalomra. Az 1709–1710-es nagy pestis idején a katonák hozzátartozói a város pestiskórházába kerültek, gondozásuk költségeit a város állta. A magisztrátus még éhező kisgyermekét testével keresett jövedelemből eltartó Clara Mayer segélykérését sem utasította el. Hasonló foglalkozást űző városi asszony mondandóját valószínűleg a rendkívüli körülmények ellenére sem hallgatták volna meg. A markotányosné és családjá a szabadságharc kitörése előtt Kassán állomásozott, a bevonuló kurucok férjével együtt elfogták, majd a súlyosan megsebesült nőt másfél évig fogságban tartották. Hatszáz forintra tartott ingóságai odavesztek, egy szál ruhában, sok viszontagságon keresztül menekült a várandós anya apró gyermekével a régi-új fővárosba. A férjét Erdélybe vezényelték, majd nyoma veszett. Az asszonyt senki nem akarta befogadni vagy munkát adni neki, de mindenki számon kérte rajta, hogy ennyire fiatal létere

képes alamizsnáért könyörögni. Az asszony Budán nem talált más lehetőséget, ezért éhségtől síró gyermekei érdekében „felvállalta a legnagyobb szégyent” és saját magát bocsátotta áruba. A tanács a város köré vont zárlat feloldásáig napi 6 krajcárt utalt ki a megtévelyedett katonafeleségnek, ami a kórházban és a szegényházban egy személy ételmezésére szánt összeg többszöröse volt, vagyis a nő korábbi foglalkozását tekintve — amiről a tanácsosok hallgatnak — kifejezetten méltányosnak nevezhető.<sup>37</sup>

### A katonai parancsnok elhelyezése

A várost terhelte a budai várparancsnok házbérletének költsége. Pfeffershoven 1702-ben a Várban, a kremsmünsteri herceg alapítványi kolostorának tulajdonában lévő házat választotta.<sup>38</sup> A sokszobás házhoz jó pince, istállók és az utcai homlokzaton szép bolthelyiségek tartoztak. Ez a kötelezettség azonban a század első évtizedében nem sok fejtörést okozott a városatyáknak, mivel tizenkét teljes évig egyetlen fillér bérleti díjat sem fizettek, a fizetési felszólításokat egyszerűen figyelmen kívül hagyták. 1713-ban a kolostor képviselője már azzal fenyegette a várost, hogy feljeleníti az Udvari Haditanácsnál. A csaknem 1000 forint lakbérhez hozzászámolta még a tulajdonos az épületben okozott károkat, így az összeg 1867 forintra növekedett. A városi tanács a követelésre a szokott módon reagált, megkezdte halogató taktikáját, melynek első lépéseként kiküldte saját szakértői bizottságát az épületben esett károk felmérésére. A bizottság merőben más eredményre jutott, mint a kolostor emberei. Úgy találták csupán üveges-, lakatos- és asztalosmunkákat szükséges végeztetni, melyek 147 forintba kerülnek. Válaszként a kolostor évi háromszáz forintot követelt a várostól, s a bérletidíjhátralék összegét 1600 forintban állapította meg, a városi bizottság által javasolt munkálatokon túl a kályhák javításának, az istálló, a padló és a fal felújításának, valamint az illemhelyek tisztításának költségeit legalább további 150 forintra becsülték. A kremsmünsteriek követelésüket 1897 forintra emelték. Az ingatlan, bár a város nem sokat törődött az állagmegórással, még 1714-ben is viszonylag jó állapotban lehetett. Ebben az évben vette át ugyanis Pfeffershoven tisztségét Regal<sup>39</sup>, aki ugyancsak ezt az épületet választotta lakhelyéül. A megkérdezett polgárság azonban az új parancsnok tudára adta, hogy az eladósodott, csőd

---

37 BFL IV.1007.d. 2. d. Clara Mayer kérvénye (1706); *Géra*, i. m. 724. sz., 974. sz.

38 Fő tér Nr. 249.

39 Maximilian Ludwig Regal (Graf von, Freiherr von Kranichfeld)

szélén álló város a kért 375 forint éves bérleti díjat — egy szerényebb polgárház vételárának megfelelő összeget — nem tudja kigazdálkodni.<sup>40</sup> Az állandó várórség többi magas rangú tisztjei általában szívesebben laktak a Várban lévő saját tulajdonú házaikban, a város által fizetett bérelt ingatlanokat ritkábban választották.

### Téli beszállásolás, átvonuló seregek elhelyezése

A császári seregek októbertől áprilisig tartózkodtak a számukra kijelölt téli szálláson, májustól szeptemberig pedig az átvonuló, ideiglenesen néhány napig helyben időző csapatokról kellett gondoskodni. A seregek vonulása idején időnként az elviselhetetlenségig fokozódott a polgárházak és a fogadók zsúfoltsága. A beszállásolás legsúlyosabban a Víziváros háztulajdonosait érintette. Példaként szolgál erre a báró de Tollet-féle<sup>41</sup> gyalogezred kapitányának igazolása, mely szerint 1706. szeptember 1-én 130 katonát helyeztek el az említett városrészben, közülük ugyan 70 főt elvezényeltek, de a többiek még a következő hónap elején is ott tartózkodtak.<sup>42</sup> Erre a zsúfoltságra hivatkozva utasította el 1706. február 1-én a tanács a kamarai adminisztrátor kérését, melyben a kamarai huszárok felmentését kérte a beszállásolás alól.<sup>43</sup> Mesterségük után, vélhetően bevételeik arányában, a saját házzal nem rendelkező személyeket is érintette a katonák beszállásolása, ők havonta átlagosan 30 krajcár és 2 forint közti összegnek megfelelő hozzájárulást (*Beitrag*) fizettek a városnak.<sup>44</sup> A katonáknak nyújtott szállásért a város egy kisebb összeget, úgynevezett beszállásolási díjat vagy szálláspénzt (*Quartiersgeld*) utaltatott ki a tulajdonosoknak.<sup>45</sup> A csődközeli helyzetbe került város azonban főleg a tisztek számára biztosított drágább szállások bérletének rendezését több éves késéssel tette meg. A kvártélymester a szíjgyártó Wenzel Hirschel házában helyezte el Lorenz Stocker<sup>46</sup> katonaorvost évi 150 forint ellenében, a ház elég nagy lehetett ahhoz, hogy hónapokra akár még két kapitányt is beköltöztessenek. A város tartozása a szíjgyártó felé alig két év

---

40 BFL IV.1002.uu. Nr. 475.

41 Anton Ágidius Graf von Jörger, Freiherr von Tollet (megh. 1717)

42 BFL IV.1002.uu. 55.d. Hadbiztosság iratai. 1706. október 1.

43 *Géra*, i. m. 613. sz.

44 *Géra*, i. m. 27.sz.

45 *Géra*, i. m. 723.sz.

46 Buda első városi orvosa

leforgása alatt 600 forintra emelkedett. A tanács a maga módján méltányosságot gyakorolt a saját hitelezői által szorongatott Hirschellel szemben, ez a gesztus részben nevezett személy külső tanácsosi minőségének szólt. A teljes összeget nem ítélték jogosnak, különféle ürügyekkel levontak kisebb-nagyobb tételeket. Például a beszállásolás során az ingatlanban esett kisebb károk javítási költségét a tulajdonosra hárították. A megítélt követelésből levonták a szíjgyártó által ki nem fizetett városi terheket (hegyvám, csőszpénz, szüreti cédula, adó), s a főkamarási hivatal a jövőbeli törlesztés ígéretével átvett bizonyos adósságokat.<sup>47</sup>

1697-re sikerült részben helyrehozni és elfogadhatóvá tenni a budai kaszárnyákat, de ezekben már akkor sem fért el az összes katona, így az állomány egy része továbbra is a városi házakban lakott.<sup>48</sup> A beszállásolás nagyságának érzékeltetésére Buda 1701-ben kelt beadványának adatait idézem, mely szerint 1700 telén egy házhoz átlagosan húsz-harminc katonát szállásoltak be, sőt néha akár hatvanat is.<sup>49</sup> A katonaság és a polgárság közötti konfliktusok tompítását szolgálta volna a várparancsnok azon intézkedése, melynek értelmében a háború alatt elhanyagolt, időközben lakhatatlanná vált kaszárnyákba a gyors felújítást követően, még 1709 őszén beköltözhetett volna a helyőrség. A városiak azonban nem ebből a szempontból közelítették meg a kérdést, hanem kifejezetten ellenséges lépésnek tekintették, hogy hűséges szolgálatuk jutalmául drága pénzen renováltathatják és felszerelhetik a laktanyákat. A hatóságok nem engedtek, s a várparancsnok és a lakosság korábban is feszültségekkel terhes viszonya, a különböző szolgáltatások miatt hamarosan elmérgesedett. A város kénytelen volt vállalni a helyreállítás költségeit, s munkára kirendelni az iparosokat, de ez nem jelentett végleges megoldást a beszállásolás problémájára, mivel az épületek legfeljebb nyolcszáz főt tudtak befogadni.<sup>50</sup> A beszállásolás körüli panaszok mennyisége a szabadságharc lezárulása után sem csökkent, mivel az uralkodó a törökök által megszállva tartott délvidék felmentésére készült. A kaszárnya férőhelyei messze elmaradtak a szükségestől, így a katonák egy részét ismét magánházaknál szállásolták el. A katonaság az állomány ellátása érdekében a lakosságra kirótt terhek behajtásában nem ismert irgalmat.<sup>51</sup>

---

47 BFL IV.1002.z. A 398.

48 A kaszárnyákban a körülbelül ezerfős állandó helyőrség felét tudták elhelyezni. A kaszárnyaépítések kérdéséhez lásd *Oross*, i. m. 122. p.

49 *Nagy*, i. m. 52–53. p., 58. p., 60. p.

50 BFL IV.1002.k. 4. d. 1709. november 17.; IV.1002.ff. 1. d. 1708. március 29.

51 BFL IV.1002.k. 4. d. 1709. november 17.

A civil lakosság a XVII. század végétől rendszeresen a nagyobb csapattestek városfalakon belüli elhelyezésének megakadályozására törekedett. Elsősorban azzal érveltek, hogy az ország területén ide-oda vonuló katonaság járványokat terjeszt. Az 1710-ben kitört nagy pestisjárvány tapasztalataiból a tanács levonta a szükséges tanulságokat, mivel a ragály átterjedését a Vár és a Víziváros lakosságára bizonyíthatóan elősegítették a budai kaszárnyákba átvezényelt fertőzött katonák. A katonaság távotartásával a járvány kitörésének évében is próbálkoztak, az újlaki sáncon kívüli huszonegy házat jelölték ki a katonaság szálláshelyéül (itt voltak a legszegényebbek házai, melyek a kuruc betörések idején erősen megrongálódtak). A tanács ezután lehetőség szerint a „belvárostól” távoli Újlakra szállásolta be a kaszárnyákba már el nem helyezhető közlegényeket vagy a vármegyei huszárokat.<sup>52</sup> A katonaság városfalakon kívüli elhelyezése legfeljebb a vagyonos polgári réteg érdekeit szolgálta, de semmiképpen nem nevezhető alaposan átgondolt lépésnek, mivel a beszállásolt katonáknak járó természetbeni juttatások terhe jórészt a szerény körülmények között élő külvárosi polgárookra hárult. A családokat nagyon megterhelte a katonák ellátása, mivel az itteni lakosoknak erdeje egyáltalán nem volt, rétjük és szántójuk alig, s csak szerencsés esetben vásárolhattak kis házuk mellé egy kis darab szőlőt is. A házigazdák a beszállásoltaknak járó fát kizárólag a környékbeli parasztoktól tudták beszerezni. Az altiszteket és a tiszteket továbbra is a Vár és a Víziváros színvonalasabb ingatlanjaiban helyezték el, mivel a külvárosi szállás vagy a laktanya az ő igényeiknek nem felelt meg. Az említett városrészekben lakatlan ingatlanok nem nagyon maradtak. Amennyiben a tulajdonos nem maga gondoskodott a ház kiadásáról, a tanács lépett közbe, és engedélyt kért valamelyik városi alkalmazott beköltöztetésére, majd az engedély birtokában előbb-utóbb katonákat is elhelyeztek. A bécsi polgár Matthias Dolles szabó például hozzájárult, hogy budai házában a város egyik bírósági ülnöke kapjon szállást. Hamarosan arról értesült, hogy engedélye nélkül a másik szobájában, a pincéjében, sőt, még a fűskamrájában is katonák tanyáznak. Különösen sérelmezte, hogy ezek után még porciófizetésre kötelezte a város.<sup>53</sup>

A határozatlan időre vagy télire — októbertől ápriliséig — beszállásolt katonák mellett a városrat terhelte azoknak a katonalovaknak az istállózása, melyek a kaszárnyákban nem fértek el. Az állatok száma harminc körülitől akár háromszázig emelkedhetett. A katalán ezred budai ispotálya a város által bérelt (60 ft) újlaki házban működött. A lakosságra hárult a hosszabb-rövidebb időre

---

52 BFL IV.1002.z. A 864. Jelentés az újlaki bíróválasztásról (1713)

53 BFL IV.1002.j. 9. d. 1712.július 23.

fürdőkúrára Budára küldött beteg katonák ellátása is.<sup>54</sup> Mindenféle szempontból a legnagyobb terhet és kényelmetlenséget az átvonuló seregek jelentették, melyeknek néhány napra gondoskodni kellett megfelelő szállásról és ellátásról.<sup>55</sup> Az átvonuló katonaság által okozott többletterhek jól szemléltetik a legjobban dokumentált évből, 1716-ból fennmaradt adatok.<sup>56</sup>

### Budára beszállsolt katonaság létszámának alakulása 1716-ban

Dátum	Tisztek száma	Teljes létszám	Egyéb	Városrész
1716. I. 21.		300		
1716. II. 7.		518		
1716. III. 5.		222		
1716.			200 ökörhajcsár	Víziváros, Horvátváros, Újlak
1716. IV. 2.		390		
1716. IV. 10.		4 század		
1716. IV. 23.		391		
1716. V. 7.		500		
1716. V. 10.		200		
1716. V. 11.		2 század		

54 BFL IV.1002.uu. 55. d. 118–120., 124., 133–140., 143–156., 162–167., 168–169., 176., 178–184., 187–196. p.

55 A török elleni újabb háború éveinek átvonuló seregeiről (1714–1718) a Wienerisches Diarium hasábjain lásd *Hanskarl*, i. m. 19–20. p.

56 BFL IV.1002.uu. 55. d. 118–120., 124., 133–140., 143–156., 162–167., 168–169., 176., 178–184., 187–196. p.

Dátum	Tisztek száma	Teljes létszám	Egyéb	Városrész
1716. VI. 4.		2 század		
1716. VII. 6.	6	160		Víziváros, Újlak
1716. VII. 7.		402		
1716. VII. 22.	2	50	néhányan fürdőkúrára	Víziváros, Újlak
1716. VII. 28.		561	8 fürdőkúrára	
1716. IX. 5.		603		
1716. IX. 11.		71		
1716. XI. 8.		15		
1716. XI. 10.	1		9 ló, 2 kocsi	
1716. XI. 11.		168		
1716. XI. 13.	6	90		
1716. XI. 15.		94		
1716. XI. 26.	2	12	8 kocsi	
1716. XI. 27.	3	87		
1716. XI. 31.		3 század		
1716. XII. 3.	2	10		
1716. XII. 14.	5	56		

A következő adatok az 1720-as évek elejéről származnak, s ezek inkább a terhek további fokozódásáról tanúskodnak. 1720. április vége és szeptember lelegeje között 14 tiszt, 1109 altiszt és közlegény szállt meg ideiglenesen Budán, az 1721. február 1-től kezdődő egy évben 71 tiszt és néhány fő híján 4500 altiszt és közlegény elhelyezéséről gondoskodott a város.<sup>57</sup>

### Tisztek elszállásolása

A legnagyobb problémát azonban a magasabb rangú tisztek elhelyezése és ellátása jelentette. A főhadbiztos előírásai pontosan meghatározták az egyes rendfokozatok esetén kötelező szállás nagyságát: alezredesnek négy, kapitánynak három, zászlósnak és hadnagynak egy szoba járt, ezen kívül legalább külön férőhely az istállóban a lovaknak, ökröknek és társzekereknek.<sup>58</sup> Az egy ezredes és őrmester elhelyezésére is alkalmas házrész bérleti díját egy évtizeddel később évi 125 forintban állapította meg a kvártélymester, míg a mérnök-alezredesét 75 forintban. Különösen sérelmesnek találta a város a katonaság azon szokását, mely szerint a magas rangú tiszt szállásbérletét annak tartós távollétében sem engedték felbontani, még akkor sem, ha a katona után nem maradt más hátra, mint „marhatrágya és néhány ingóság”.<sup>59</sup> Meg kell említeni, hogy a tisztek sem maradtak a sereg által okozott károkat panaszoló városlakók adósai, ők elsősorban a szállás minőségét vagy az ellátást kifogásolták.<sup>60</sup> A spanyol Juan Fernandez de Ahumada-ezred alezredesének kifogásából (1721) alkothatunk valamiféle képet a katonáknak kiutalt szállások minőségéről, mely szerint jó elhelyezésben csak néhány szerencsés tiszt részesült. Az alezredes őrnagyának lakáskörülményeit kifogásolta, mivel annak egy szobából és kamrából álló lakrészt utaltak ki, ahol a hely szűkössége miatt sem a gyermekeit, sem a szolgálait nem tudta elhelyezni. Pincét sem adtak neki, így a bora tárolását sem tudta megoldani. A katonák érvelése szerint őrnagynak, ha nem is egy saját pince, de legalább egy elkülönített pincerész járt. A magas rangú katonák ezen felül elvárták volna, hogy a szálláson és ellátáson kívül biztosítsanak számukra szolgát, s lovaik elhelyezésére legyen saját istálló. Kapitányoknak nyújtott szállásért általában évi 40–60 forintot,

---

57 BFL IV.1002.j. 17. d. 1722. Kimutatás a Budán áthaladó seregek beszállásolásáról

58 BFL IV.1002.j. 9. d. 1712. január 3.

59 BFL IV.1019. Nr. 25.

60 *Géra*, i. m. 1474.sz. A tanács határozatban mondta ki, hogy a szállásadók nem kötelesek szolgát biztosítani.

hadnagy és katonai sebész lakásáért 30–35 forintot, zászlóséért 10–15 forintot fizetett a tanács a háztulajdonosoknak. 1717-ben a beszállásolt tisztek szállása a városnak 1063 forintjába került. Az évtized közepén a beszállásolás alól mentesült városiak a korábbi gyakorlatnak megfelelően beszállásolási illetéket fizettek a városnak, melynek összegéből a beszállásolás elszenvedői valamiféle jelképes díjazásban részesültek.

### Hadiadó és természetbeli ellátmány

A városlakók kötelesek voltak hozzájárulni a katonák és állataik élelmezéséhez, ellátásához.<sup>61</sup> A civil népeiségre háruló terhek valós nagyságáról csak szórványos adatok állnak rendelkezésre. 1709. november 1. és 1710. április 30. között példának okáért a katonák kenyérral való ellátása (*Mundportio*) közel 1200 forintjába került a budaiaknak. A pestisjárvány után Buda állandóan jelentős, akár egy évet is elérő elmaradásban volt az élelmiszerporció fizetésében, így időről-időre katonai végrehajtással fenyegették. A katonaság eltartása hatalmas terhet rótt a város gazdálkodására. Példaként álljon az 1715-ben fizetendő összeg részletezése: a normál porció fejében 8766 forintot kértek a lakosságtól, melynek összege az ajándékokkal és az extra ellátmányokkal elérte a 13.000 forintot, ezen kívül a kenyér- és a szénaporcióból 1400 forint és 10.000 forint tartozást halmoztak fel egyetlen év alatt. Az 1713 őszen beszállásolt katalán dragonyosok napi egy font húst, egy icce bort vagy egy pint sört kaptak a várostól. 1715. és 1716. ugyanezen hónapjaiban a katonák és lovaik élelmezése 1800 forintba került: a lakosok havonta 4 ½ forintot fizettek a katonák, 3 forintot pedig az állataik élelmezésére. 1719-ben a katonaság és a tanács megállapodást kötött a beszállásolt katonáknak járó ellátmányról, melynek értelmében a közlegényeknek élelmiszer helyett napi 12 krajcárt utaltak ki a városi kasszából, ezen felül a polgároktól csak fát és gyertyát igényelhettek. A városiak a hadnagyoknak havonta további 4 forintot, kapitányoknak pedig 7 forintot fizettek. A lakosságtól ettől kezdve átlagosan havi 6-6 forintot szedtek a katonák és azok lovainak ellátására. Ezeken felül a civil lakosság gondoskodott az őrségek és a katonai kórház gyertyával való ellátásáról, de őket terhelte a katonák számára a Várba szállított víz fuvardíja is.<sup>62</sup>

61 A témához lásd még *Oross*, i. m. 122–125. p.

62 BFL IV.1002.uu. 74. d. A polgárság panasza a tanács ellen. 23. pont; 55. d. 18. p., 70–71. p., 91–93. p., 101–102. p., 120. p., 200–203. p., 218–220. p., 279–280. p.; 1002.j. 13. d. 1716. II. 1.

## Dokumentumok

Buda város tanácsi levelezése kivételes iratanyagot őrzött meg az utókor számára (BFL IV.1002.j. 16. d. Jelentés a beszállásolásról 1722). Az akta tartalmazza az 1721-ben beszállásolt csapatok listáját, városrészenként a szállásadók névsorát, a városiak sérelmeiről összeállított gyűjteményt, a panaszok felülvizsgálatára kirendelt városi bizottság jelentését, valamint a katonai hatóság sérelmekre adott válaszát. Az iratok betekintést nyújtanak a katonák hétköznapi életébe, illetve a beszállásoltak és a házigazdák közötti konfliktusok természetébe. A beszállásolási lista az említett városrészek lakosságának tanulmányozása tekintetében egyedi jelentőséggel bír (bár keresztnevük hiányában, s a helyesírási anomáliák miatt a személyek azonosítása nagy nehézségekbe ütközik), mivel egyaránt szerepelnek benne a polgárok, a védett polgárok és a bérlők. A nevezett időszakból más, hasonlóan részletes forrás a tudomány mai állása szerint nem áll rendelkezésre. Az 1711-ben és 1712-ben készült hadiadó összeírás hasonlóképpen kiterjedt a szegény bérlőkre is, akik személyük után adóztak. Még a hatalmas hibaszázalékot figyelembe véve is szembetűnő a lakosság mobilitása, mely akár városon belül is történhetett.

### 1.

*A Maximilian Adam Graf von Stahremberg ezred Budán elhelyezett katonáinak szálláshelyén lefolytatott felülvizsgálatról készített jelentés [1721. augusztus 8.]*

Miután a Stahremberg ezred hat századát a hadbiztos parancsára az itteni külvárosokban helyezték el, most augusztus 8-án [a kvártélymester és kísérete] házról házra jártak és minden polgárt és lakost megkérdeztek arról, hogy a beszállásolt személyre van-e panasza vagy van-e követelése vele szemben, s mit adott neki. Ami a panaszokat illeti, azok között súlyosat vagy említésre méltót nem találtak. A követelésekkel kapcsolatban elmondták, hogy mindenki biztosított ágyat vagy fekhelyet a beszállásoltaknak, s ha az maga főzött, akkor a vendéglátó a katona kérésére só, borsot, petrezselymet és ecetet és ilyesmiket is adott, ezen kívül a vendéglátó tűz[hely]énél főzött, s azt addig használta, amíg neki tetszett. Megjegyzés: néhány polgár jelentette, hogy a náluk lakó katona időnként nem otthon, hanem a társaival együtt főz, ezért ahol összegyűlnek, ott többet követelnek a házigazdától. Ez így van a nőtlen katonák esetében is, akik kosztot kérnek a háziaktól. Ezek a polgárok nagyobb mennyiségű tűzifa árát kérik, s azt is meg kell jegyezni, hogy a nőtlen beszállásoltak esetében a mosás miatt is több fa

fogy. A hadi élelmezési altisztek írnokai (*Fourirrschützen*), akik a főhadnagyuknál vannak, nem kaphatnak többet egy fekhelynél. [A kérdezőbiztosok] találkoztak két halászvárosi polgárral, akiknek a katonájuk az ételért napi egy garast fizet. A vargacéh pedig azt sérelmezi, hogy az ezredes századához tartozik egy varga, aki saját legényt tart és eladásra dolgozik.

Végül a beköltözéskor hat század volt és mindössze csak mintegy 390 fő, ezzel szemben a növekedés alább következik:

A beszállásolás ideje	Ezredtulajdonos százada ( <i>Leibcompagnie</i> )	Ezredes százada	Alezredes százada	Örmester százada	Mayerhoff kapitány százada a Tabánban
1721. IV. 9.	11	11	10	11	10
1721. IV. 30.	17	18	14	15	15 (javítva 14-ről)
1721. VI. 16.	14	15	26	7	25
1721. VII. 15.	3	2	18	3	5
<i>Összesen:</i>	45 fő	46 fő	60 fő	36 fő	55 fő

Az alezredes századával kapcsolatban megjegyzték, hogy először a Várban helyezték el őket és csak április 5-én küldték át Újlakra, ahol korábban a nevezett ezredből Tritschler kapitány századának 57 katonáját szállásolták el.

Mayerhoffer kapitány tabáni századát tizennégy napja más szállásra költöztették, ezért nem lehet a házokról kimutatást készíteni, hanem a bíró és az esküdtek útján kérdeztették meg a tulajdonosoktól, mikor volt náluk katona elhelyezve, milyen követeléseik vannak vele szemben. Azt jelentették, hogy ágyat és gyertyát kértek és főztek is, de a saját tűzüknél, azonban kértek sót, borsot, hagymát, ecetet stb.

Cremmsier kapitány százada a Vízivárosba 57 fővel költözött be, de március 12-én felvezényelték őket a kaszárnyákba, ahonnan azután június 15-én Lanova kapitány századát küldték le 109 fővel megszállni az említett városrészbe. A vízivárosi beszállásoltak létszáma július 15-én nyolc újonccal növekedett.

Aláírás: Urban Dominicus [belső tanácsos], Wolf [belső tanácsos], városi kvártélymester<sup>63</sup>

2.

*A budai Vár polgárházaiban elszállásolt tisztek szállásainak állapotleírása  
[dátum nélkül]*

Tiszt neve, rendfokozata (ezred)	Háztulajdonos	Szállás nagysága	Ingatlan állapota	Megjegyzés
von Globitz báró (Regal- ezred)	[Johann] Bischof patkolókovács, polgár	egy szoba, két kamra, konyha	az ablak a konyhában javításra szorul	nincs istálló, emberei számára szükség lenne még két szobára
Hutt(e)n kapitány (Regal)	Peter Hütte egri postamester	felső szinten egy szoba, kamra és konyha, lent egy szoba az embereinek, istálló	az istálló javításra szorul	
Banglau kapitány (Regal)	Udvari Kamara	három szoba, konyha, istálló hat lónak	jó állapotú	

63 Utóbbi Reinold Wolf császári őrnagy fia, 1694-től haláláig (1704) budai tanácsos, 1698-ban főkamrás. *Géra*, i. m. 47.

Tiszt neve, rendfokozata (ezred)	Háztulajdonos	Szállás nagysága	Ingatlan állapota	Megjegyzés
Heinrich von Suckow kapitány (Regal)		két szoba, egy kamra, istálló három lónak	a lenti szobában rosszak a kemencék és az ablakokat is javítani kell	
von Weltz gróf kapitány (Regal)	Peter szabó	három szoba, konyha, istálló	az ablakok és az istállóban a tető is javításra szorul	
Rott hadnagy ezred hadbíró ( <i>regiment auditor</i> )	Strasser mészáros, polgár	egy szoba, két kamra, lent egy szoba az embereinek, istálló		Globitz báró lova is ebben az istállóban van
Mentei kapitány (Amati- zászlóalj)	[Johann R]ost bognár, polgár	egy szoba, két kamra, konyha	a szoba padlóját javítani kell	az istállót lezárták
Caprari kapitány (Amati)	Vizi	a fent egy szoba, lent egy másik az embereinek	a lenti szobába csináljanak kemencét, az ablakokat deszkázzák be	saját használatra szüksége lenne egy másik szobára is
Wolfarenus kapitány (Amati)	Eckler (Udvari Kamara)	fent három szoba és egy kamra, istálló	a kamra felső ablakának egyik szárnya leszakadt, az egyik ablakot javítani kell	az emeletre vezető lépcsőházban alakítsanak ki egy ablakot

Tiszt neve, rendfokozata (ezred)	Háztulajdonos	Szállás nagysága	Ingatlan állapota	Megjegyzés
Serogo alkapitány (Amati)	elhunyt Mayer (Udvari Kamara)*	három szoba, konyha, istálló két lónak		
von Stuben báró, helyőrnagy (Platzmajor)	[Wilhelm] Matthy tímár, polgár	fent három szoba és két kamra, konyha, szoba az embereinek, éléstár, fatároló, pince, istálló hat lónak	két lóállásban a padlót szükséges rendbe hozni, egyébként az egész istálló javításra szorul	
törzskar-ügyvéd ( <i>staabsauditor</i> )		két szoba, két kamra, konyha, előtér	javítani kell a tetőt	
Statt hadnagy	özv. Dresnerné [Maria Katharina, von Dresner kapitány özvegye]	két kis szoba, kamra és konyha, istálló négy lónak	a konyhaajtó feletti ablakot kell megjavítani	
Simon Singhammer, katonai törvényszék írnoka	Augustin Schmidt [belső tanácsos]	két szoba, konyha, fatároló		

\* Feltehetően Theobald (Benedikt) von Mayern, a selmeci bányavárosok adminisztrátorának valamelyik háza, mely a Kéményseprő utcában volt.

Tiszt neve, rendfokozata (ezred)	Háztulajdonos	Szállás nagysága	Ingatlan állapota	Megjegyzés
katonai prófosz	Buda városa	két szoba, konyha, tároló	a tetőt és az előtérben a padlót, valamint fent a két szoba ablakait és ajtóit kell javítani	
Rolsky kapitány	[Nikolaus von] Dumont [báró]**	két szoba, konyha		
Eck kapitány	Martin Richter tüzértizedes, polgár	két szoba, konyha		nincsen élelem tárolására alkalmas hely
alkapitány	Franz Pauer [Bauer] mészáros, polgár	szoba, konyha, pince	a tetőt kell javítani	
mérnök- kapitány	Baüerle nyerges	egy szoba és kamra		

\*\* Az elhunyt mérnök-alezredesnek öt háza volt a Várban (Nr. 69–71, 112–113)

## 3.

*A Stahremberg ezred beszállásolt katonái által elkövetett kihágások és az ezred részéről ezekre adott válaszok ismertetése [1721. július 29.]*

1. A [Konrad] Karr<sup>64</sup> üveges házában elhelyezett zászlós a háziurat minden különösebb ok megnevezése nélkül az őrséggel a nyílt utcákon kivont szuronyokkal kísértette végig az őrszobára, ahol fogdába vettette. A város 100 forint jóvátételt követel. Válasz — Karr állítólag erőszakosan viselkedett és valamiféle balesettel fenyegette, mondván, kit érdekel egy zászlós. A letartóztatott üveges gyakran mondogatta a tisztek jelenlétében a fogdában: „a zászlós messze nem egyenlő egy polgárral, s csak azt sajnálja, hogy nem vágta ki az ablakon”.

2. Muthsambné [Muthsambin],<sup>65</sup> a Brunner-ház<sup>66</sup> gondnoknője sérelmezi, hogy a kapitány von Oedt gróf kinyitatta a földszinten lévő bolthelyiséget, és elvett onnan egy diófából készült ládát és asztalt. Továbbá követeli, hogy az ide beszállásolt ezred alezredese fizesse meg azt az emberei által eltüzelt faanyagot, ami a legutóbbi szélvihar idején a háztetőről lesodródott. Bérleti díj fizetését kéri a kijelölt helyiségeken — két szoba, kamra és konyha, istálló — kívül von Areswaldt kapitány által erőszakkal elfoglalt többi szobáért és helyiségért. Az erőszakos fellépésért 100 forint bírságot kérnek. A többivel kapcsolatban az asszonnyal kell megegyezni. Válasz — Von Oedt gróf a morvaországi Olmützben tartózkodik, majd az érkezése idején adnak választ. Von Areswaldt kapitány esetében nem lehet erőszakos foglalásról beszélni, mivel az említett szoba nyitva állt, ahogyan Neuberg kapitányé is. A ki nem jelölt szobák lezáratásáról a városnak kellett volna gondoskodnia, ezért az ezred nem köteles fizetni.

3. Schreckhseysen zászlós gróf von Lanova kapitány századából, akit Hausrucker<sup>67</sup> házában helyeztek el, a kijelölt helyiségeken kívül erőszakkal elfoglalt még egy szobát. A fogadó tulajdonos figyelmeztette, hogy a történeteket jelenteni fogja a polgármesternek. Erre éktelen szitkozódásba kezdett és elmondta mindennek a polgármestert. A szoba feltöréséért 100 forintot, a polgármester és a kvártélymester sértegetéséért 100-100 forintot követelnek. Válasz — A zászlós a vendéglős előzetes tudomása nélkül fényes nappal egy kulccsal, mely egy másik

---

64 Külső tanácsos, vízivárosi esküdt. *Géra* i. m. 45.

65 Christian Anton Muethsamb császári postamester neje. *Géra*, i. m. 302. p.

66 A Budai Kamarai Adminisztráció elhunyt tanácsosának, Wolf Brunnernek a házáról van szó (Vár, Nr. 37–39.)

67 A regesztakötetben említett Andreas Hausrucker fogadós polgár (*Géra*, i. m. 44. p.) azonos nevű fia BFL IV.1005.a. 23. köt. (1711)

szobához tartozott, kinyitattott egy szobát. A zászlós elismerte, hogy Hausrucker értesítése nélkül nyitatta ki kulccsal az egyik szobát. Arra nem emlékszik, hogy a polgármestert vagy a kvártélymestert sértegette volna. A katonai hatóságok az önkényes szobafoglalásért két nap fogházra ítélik, a két városi tisztségviselő ellen irányuló becsületsértést azonban nem találták bizonyítottnak.

4. Cremmsier [Crembier, Crembsier] kapitány a polgármester parancsára hivatkozva követelte, hogy nyissák ki neki a Veit von Stein<sup>68</sup> tulajdonában lévő házat. A kapitány és az alárendelt század szállását azonban a Vízivárosban jelölték ki. Az önkényes fellépésért 100 forintot követelnek tőle. Válasz — Igaz, hogy Cremmsier kapitány szállását a Vízivárosban jelölték ki, de ő a katonai parancsnok tilalmára hivatkozott, és jelentkezett a polgármesternél. A város első embere azt mondta, hogy nem tud másik lakást adni, mint ami még van. Kérte, hogy nézze meg a helyet, és mivel neki van kulcsa, azzal nyitassa ki, ezáltal erőszakról nem lehet beszélni. A kapitány a szállás állapota miatt tiltakozott a polgármesternél, erre azt a feleletet kapta, hogy nincs más, majd helyrehozzátja, ami így is történik.

5. Az őrnagy, akinek szállását vidéken jelölték ki elindulásáig elfoglalt a vízivárosi Három Királyhoz címzett fogadóban négy szobát, egy konyhát, valamint az istállót. A megszabott szálláspénznél, napi 1 forint 15 krajcárnál nem hajlandó több bérletet fizetni. Válasz — Az őrnaggyal kapcsolatban még nem döntöttek el, hová fogják századával vezényelni, ezért amíg nem tudnak semmi biztosat, addig embereivel Budán marad. A Kvártélyhivatal (*Quartierambt*) ezt a szállást jelölte ki számára, de mivel csak őrnagy, két szobánál több nem jár neki, a harmadik és a negyedik szobáért távozásakor fizetnie kell rendes bérleti díjat.

6. Az ezredes Budára érkezésekor önkényesen beköltözött a Három Király fogadóba. A fogadó bérlője a szobákért, a fáért, a gyertyákért és ilyesfélékért 13 forint követeléssel állt elő. Válasz — Az ezredes nem minden ok nélkül szállt meg néhány napig a nevezett fogadóban, hanem azért kényszerült ott lakni, mert Pest-[Pilis-Solt] vármegye átmenetileg nem tudta elhelyezni. Ennek értelmében a tiszt a lakásért nem tartozik semmivel, a tűzifáért és a gyertyáért pedig sem a város, sem a fogadós nem kérhet fizetséget, minthogy annak árát már készpénzben kiegyenlítette.

7. Az alezredes századából egy hadnagy Újlakon a részére kijelölt házon kívül szolgáltnak és négy lovának lefoglalt egy másik házat és istállót is. A város az erőszakos fellépésért 100 forint jóvátételt, az istálló bérletéért pedig napi 6 krajcárt követel. Válasz — Eyckh hadnagy megérkezésekor a lovait egy fogadó

---

68 Császári tüzemester, polgár.

istállójában helyezte el, mivel az nála nem volt. Következő nap a[z újlaki] bíró kijelölt az állatainak egy istállót, s a tiszt az állatokat oda vitette át, a fogadás azonban az előző éjszakára istállóbért számított fel, vagyis erőszak egyáltalán nem történt. Minthogy a bíró nem tudott egyszerre házat és istállót is biztosítani, a fogadónak nem lehet követelése.

8. Végezetül a vízivárosi, a tabáni és az újlaki polgárság sérelmezi, hogy az ezred ide rendelt hat századának — kivéve egyet, amelyet kilenc hónapig a kaszárnyákban helyeztek el, majd ismét visszafordítottak — ágyat, gyertyát és fát kell adniuk annak ellenére, hogy ezeknek az egységeknek a porciót és a természetbeni ellátmányt a vármegyének kellene biztosítania, a budaiak csak fedelet adnak a fejük fölé. A jogtalanul igénybe vett természetbeli juttatásokért a város fejenként és naponta 1 krajcárt számít fel. A sereghöz tartozó markotányosok a bor és sör kimérésével nemcsak a városi kórházat, hanem a polgárokat is megkárosítják, de üzletük rontása miatt panaszkodnak a mészároscéh tagjai is. A markotányosok által árusított ital után a kórház részére a szokásos összeget, akónként 15 krajcárt, a polgárok kártérítésére (*interversum lucrum*) pedig 12 krajcárt kérnek. A helybéli mészáros polgárokat ért kár megtérítésére 75 forint kiutalását kérelmezik. Legvégül ismét tiltakoznak az ellen, hogy az eljövendőben ilyen dolgok történjenek. Válasz — Az ebben a pontban felsorolt panaszokat magasabb hatóság elé küldik, ahol majd intézkednek, ámbár ahol a beszállásolás intézménye létezik, ott az ilyen katonáknak nyújtott apróságokért (pl. tűzifa és gyertya) az ezredék köztudottan nem fizetnek semmit. A katonaság egyébként nem engedi meg, hogy tíz főnél kevesebbre fözzenek a fogadás tűzhelyénél, mivel ebből számos megbetegedés származhat, s azt is megjegyzik, hogy körülbelül tíz fő közül egynek jut saját ágy, mégha fizetnek is. Markotányosok és mészárosok mindig dolgoztak a kaszárnyákban, mihelyst a felettes hatóságoktól a várparancsnok parancsot kap, majd cselekednek, de addig is a városi magisztrátus ne akarjon nekik semmit sem előírni.

A magisztrátus által beadott pontok közül a katonai hatóságok kettőt ismertek el jogosnak, ennek megfelelően Lanova gróf zászlósát és az alezredes századának hadnagyát megbüntették. A többi pontot azonban semmibe vették (*Null und nichtig erkennen werden*), azon okból kifolyólag, hogy az ezredet ezekről nem értesítették, ahogyan az jogtisztelő és keresztény helyeken elvárható, ezért az illetékes hatóságoknál kényszerültek a város ellen panaszt tenni. Az őrnagy a polgármestert egy tiszt által magához kérte, ha valami vád vagy jogtalanság érte, akkor azokat szavahihető személlyel tudassa az ezreddel, hogy jóvátételt kaphasson. Erre a polgármester azt üzenete vissza, hogy nem egy faluban él, hanem szabad királyi városban.

## 4.

*Kimutatás a Stahremberg-ezred budaiaknak még ki nem fizetett tartozásairól [dátum nélkül]*

Március és április hónapokban a polgárság által biztosított ágyért a biztosok terve szerint még jár a városnak 183 forint 23½ krajcár.

Az ezredes szállásáért a Három Király fogadóban 13 forint jár.

Arnswaldt kapitány a kiutalt szobákon kívül elfoglalt két másik szobáért tartozik: 50 forinttal.

Cremmsier kapitány a szálláscédula (*Bolleten*) nélkül elfoglalt szállásért, a kertért és a kivágott termőképes gyümölcsfákért 50 forinttal tartozik.

Az ezred összesen 296 forint 23½ krajcárral tartozik a polgári lakosságnak.

## 5.

*Tervezet a Stahremberg ezred Vizivárosba beszállásolt öt századának szállásdíjairól [dátum nélkül]*

Beszállásolt egységek	Március	Ágydíj összege	Április	Ágydíj összege
<b>ezredtulajdonos százada</b>				
örmester	1 fő	15 kr	1 fő	15 kr
altiszt és közlegény	73 fő	18 ft 15 kr	73 fő	18 ft 15 kr
újoncok	–	–	11 fő (19 napig)	1 ft 44½ kr
<i>összesen:</i>		18 ft 30 kr		20 ft 14½ kr
<b>ezredes százada</b>				
örmester	1 fő	15 kr	1 fő	15 kr
altiszt és közlegény	72 fő	18 ft	70 fő	17 ft 30 kr
újoncok	–	–	11 fő	1 ft 44½ kr
<i>összesen:</i>		18 ft 15 kr		19 ft 29½ kr

Beszállásolt egységek	Március	Ágydíj összege	Április	Ágydíj összege
<b>alezredes százada</b>				
őrmester	1 fő	15 kr	1 fő	15 kr
altiszt és közlegény	79 fő	19 ft 45 kr	78 fő	19 ft 30 kr
újoncok	–	–	10 fő (19 napig)	1 ft 35 kr
<i>összesen:</i>		20 ft		21 ft 20 kr
<b>őrnagy százada</b>				
őrmester	1 fő	15 kr	1 fő	15 kr
altiszt és közlegény	55 fő	13 ft 45 kr	56 fő	14 ft
újonc	–	–	11 fő (19 napig)	1 ft 44½ kr
<i>összesen:</i>		14 ft		15 ft 59½ kr
<b>Mayerhoffer százada</b>				
őrmester	1 fő	15 kr	1 fő	15 kr
altiszt és közlegény	68 fő	17 ft	67 fő	16 ft 45 kr
újonc	–	–	10 fő (19 napig)	1 ft 35 kr
<i>összesen:</i>		17 ft 15 kr		18 ft 35 kr
<b>Ezred összes tartozása:</b>		<b>87 ft 45 kr</b>		<b>95 ft 38½ kr</b>

## 6.

*Kimutatás a Stahremberg-ezred budai külvárosokba beszállásolt katonáinak létszámáról [dátum nélkül]*

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Johannisgasse és Horvátváros			
[Johann Joseph Just von] Weissenbohrn	x		2
Paul Franciscoviz			1
Jacob Trobnoi	x		1
[Christoph] Kayl	x		1
[Johann] Kralovicz		x	1
[Andreas ] Schamberg ács	x		1
[Johann] Kornfaill [Kornfeyl] mészáros	x	x	1
Papenberg			1
[Max/Marcus] Klauber	x	x	1
Nicolaus Walter			1
Nagy András [Nagi Andrash]			1
Anton Mihitsh			
Prazulovicz			2
Martinovitsh			1
Platner			1
Lucas Soier		x	1
Ferdinand Dräxler [Träxler] harisnyakötő	x		2
Georg Paur	x		1
Honaus fuvaros	x	x	2

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Heising			2
[Leopold] Ruprecht [Rubrecht] varga			2
[Georg] Schmeltzer	védett p.	x	1
Plenos Franz			1
Lucas Latinschiz		x	1
Matthias Manek			1
Marcovitsh			1
Oberhofner takács	x		1
Maria Magdalena N			1
Marianovitsh		x	1
Német Jurkó [Nemet Jurko] molnár		x	1
Barto Wokovitsh			2
Palko Scherovits			1
Wajatz		x	1
Johann Lauffer		x	1
Hans Baunder			1
Michael Hackhel			1
Georg Heinizeckh			1
Rakovitz			1
Schoss Paul			1
Mihalovizné			1
Perkovitsh		x	1

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Janoschitz	x	x	1
Simon			1
János Mihály [Janos Mihál]		x (bérlő)	1
Babics Antal [Babitsh]	1722		1
Horvát János [Horvat Janosh]	védett p.	x	1
Malovitsh			1
Liskó Mátyás [Matthias Lisko] Nr. 245.	védett p.	x	1 v. 2 (javítás)
Zsámbék Jakab [Schambeck Jacob, Schambeck] Nr. 242.		x	1
Sirák György [Sirack Georg]		x	1
Wermiak			1
[Nikolaus] Wesseli	x	x	1
Ferenc György [Ferenz Georg]			1
Adam Miklove			1
Sereg János [Schereck Janosch]			1
Jenes Ferenc [Jenesh Ferentz]		x	1
Reber			1
Georg Weiß			1
Georg Hueber telekkönyvi kerülő	x		1
Steirer			1
Friedrich Schneller	x		2
Jakob Schmid	x		1
Nicolas Paur			1

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Jakob Müntz			1
Matthias Seiller	1731		1
Veit Fischer			1
Joseph Seiller			1
Anna Mária			1
Simon Süß	x		1
Jakob Mandel			1
Pfneißlné			1
Zischeckh		x	1
Martin Hueber			1
Matthias Jurkovitz	x		1
Stephan Wiheli			1
Julius Georg			1
[Johann] Georg Schmid vegyeskereskedő	x		1
Glöckhner-féle major [Hans Georg Glöckhner szappanfőző]	x	x	1
Matthias Jordan			1
Andreas Schred			1
Andreas Jellmer			1
Hauslin			1
Wolf Grossel			1
Adam Schober fuvaros	x		1
Multhauffné telekkönyvi írnok neje	x		1

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Kneissel	x	x	2
[Johanng] Spanberger	x		1
Georg Koller fuvaros	1723		1
Gregori Schackhel			1
Hans Vogel		x (bérlő)	1
Hans Georg Stum	x		1
Georg Straus vincellér	1723		2
Honai Domonkos [Dominicus Honai]			1
Andreas Gamayer [Gamayr] éjjeliőr			1
<i>Összesen beszállásolt katona: 107 fő</i>			
Víziváros és Horvátváros			
Sächlin			1
Anton Laschiz		x	1
Pistoli	x	x	1
Peter Paur			1
Wolf Brändl			1
Philipp Schuster			2
Lukácsi Ádám [Adam Lucatshy]	x		1
Matthias Geb szabó	x	x (bérlő)	1
Matthias Kayr kőműves	x		2
Heinrich Pichler			1
Franz Kurtzweill			2
Sophia Müller			2

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Laskó Sámuel [Samuel Lasko]			1
Jacob Hauser kertész	x		2
Johann Meyer			1
Franz Springer kereskedő	x		1
Jakob Raumer			2
Georg Pisch			2
Forstner			2
Winckler hadnagy			1
Lucas Schwartz telekkönyvi lovas kerülő	x		1
Matthias Frantz			2
Georg Hartman	x		2
Martin			1
Georg Jähr			2
Andreas Jäger			1
Szirom Péter [Syrin, Syrom Peter] Nr. 260.		x	1
Georg Hueber Nr. 261.		x	2
Georg Fridhalm			1
Georg Mayr fuvaros	x	x	1
Georg Höltzel			1
Balthasar Bischoff	x		2
Andreas Eyerl			1
Urban Rauch			2
Johann Laußman			2

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Matthias Resniz			1
Matthias Leibenzelten			1
Peter Schmid			2
Joseph Eckerman			2
Johann Schönackh			2
David Schröger mészáros Nr. 147.	x	x	2
Michael Fleischackher			1
Paul Wittman	x		2
Eva Gneißnerin			1
Georg Paur			2
Matthias Spiller			2
Kocsor Lőrinc [Lorenz Cocsor]			2
Hans Lex			1
Georg Schmeltzer			1
Johann Stephan			2
Georg Doschoviz			1
Georg Schellhammer			2
Johann Rodl mészáros Nr. 38.	x	x	1
Nicolaus Wesseli			1
Augustin Ackher			1
Peter Gusman			1
Jakob Salamon			2
Anna Himberger			1
Georg Platenhueber			1

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Georg Sigel			2
Samuel Granich			2
Michael Schwarzeisen [Schwartzeyesen]	x	x	2
Hans Michael Reuter [Reüter] sörkereskedő	x	x	2
Stephan Scheraviz			2
Franz Petroviz			1
Kuglerné			2
Johann Klavadin		x	2
Matthias Schuler			2
özv. Mária Éva			1
Deichman			1
Johann Mihitsh		x (bérlő)	1
<i>Összesen beszállásolt katonák létszáma: 105 fő</i>			
Halászváros és Víziváros			
[Matthias] Schwabecker [Schwaben Eckher] Nr. 25.	x	x	1
Leeder			1
Thoma Fuchs harisnyakötő	x	x	1
Paul Burger hajómester Nr. 27.	x	x	1
[Nicolaus Schatoviz] Spatoviz csizmadia Nr. 28.		x	1
Palkoviz			1
Andreas Fischer			1
Schwabensky			1

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Gestättnerin grófné			1
Johann Hoffman mészáros Nr. 35.		x	1
Ladjan			1
Minosch			1
Michael Moll vegyeskereskedő	x		1
Diring			1
Hunerl			1
Wetshaschin			1
Pilz			1
Scheiblin			1
Witterman*	x		1
Lachner			1
[Michael] Orthner	x	x (bérlő)	1
[Lorenz] Schermayr		x (bérlő)	1
Benschik			1
Stoß			1
Stipel			1
Blümel			1
Gottner			1
Schifko			1
Kupferschmid			1
Scheibel			1
Rolandt			1

\* Paul (fuvaros) vagy Johann Paul Witt[er]man.

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Sáfár Mihály [Schaffar Mihál] szabó		x (bérlő)	1
Brindelin			1
Pälmon			1
Schüller			1
[Georg] Klingelmayr [Klinglmayr] pék	x		1
Stabacher			1
Kleinod			1
Három Korona fogadó			1
Raditsh**4	x		1
Gastmayr		x (bérlő)	1
Sanftleben			1
Heger			1
Zehet			1
Peckhel			1
Fridrich Müller			1
Blindte Jurko			1
Andreas Bayr			1
magyar szabó			1
Schrez			1
Müller		?	1
Zeller tetőfedő			1
Olaj [Jurkó]		x	1

\*\* Matthias Radits szabó vagy az 1716-ban polgárjogot szerzett Georg Radits postamester

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Karpfen fogadósné			1
Schmid Bäurin			1
Schwertseger			1
Jaditsh			1
öreg Császár Lőrincné [alte Kayserin Lorenz]			1
Golwitzer			1
Haffner			1
Prauninger			1
Rothin			1
Hans Georg N			1
Hans Milthum			1
Zillike			1
Schüpfer			1
Miklo			1
Mösel			1
Exner		x (bérlő)	1
Peter Pockh			1
Ofner			1
Winckhler			1
Efner			1
Jász [Jasß]			1
Lorenz Plasg			1
Joseph Kram			1
Watay			1

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Pilansky			1
Schauer-ház			1
Franz Paur			1
Wolf Fechter		x	1
Kopfelberg			1
Seyerné	x		1
Krumpe fuvaros			1
Sonnen würrh			1
Leopold Paur			1
Althueber		x	1
Janovitsh			1
Rákosy Pál [Rakossy Paul]			1
Josihiz			1
Glatz			1
Matthias Lang			1
Honaschick			1
Perkovizin			1
Kokitsh		x	1
Josihiza			1
Hans Schmid			1
Domenico Cambioni [Campion] kereskedő	x	x	1
Franciscoviz			1
Boschell			1
Reinin			1

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Franz Paur mészáros	x		1
Wilhelm Spoch			1
Joseph Nadl			2
Rakolin			1
Fuchs			1
Dollné	x		1
Färber			1
Michael Riss			1
<i>Összesen beszállásolt katonák létszáma: 110 fő</i>			
Országút			
Heußler			1
Schmid			1
Matthias Wagner			1
Gall***	?		2
Johann Treger			2
Kaspar Gobisinckh			2
Bierämberl			2
Müllner Rödl			2
Jarischin			1
Georg Leüthner			1
[Franz] Zillich	x	x	1
Burgstall			1
Gabriel Grauß			2

\*\*\* Johann Georg Gall mészáros polgár vagy az 1722-ben polgárrá lett Michael Gall fuvaros

## Tanulmányok

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Novik (más forrásokban Novánszky) András [Andreas Novik] kapás		x	1
Haußbauerné			2
Johann Kelm			1
Matthias Pfeiffer			1
Rudolph Schmid		x	2
Seyer asztalosné	x		1
Michael Gobol			2
Boschoaz			1
Matthias			1
Martin Ehrenreich			2
Michael Steürer			2
Matthias Wiser			2
Matthias Mosauer			2
Joseph Mandoll			2
Veit Langeckher****	1722	x	2
Lorenz Strasser			1
Banschauer Christian			2
Thomas			2
Fuchs			2
Michael			2
Leopold Führenhammer			1
Denckhmaring			1

\*\*\*\* 1722 előtt védett polgár

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Sebastian Kahul			1
Georg Gewiß			1
Johann Hütter			1
Benedikt Schindler			1
Krieghammer			1
Joseph Nuß			1
Hillmayer			1
Georg Banckher			1
<i>Összesen beszállásolt katonák létszáma: 114</i>			
Újlak			
Nicola Witskoviz			1
Andreas Reinbrecht			1
Gózai János [Gosai Janos]			1
Michael Willich			1
Hans Plenau			1
Reinßfeld			1
Jakob Schwartz			1
Ulrich Hegel			1
Hans Gabriel			1
Böhm			1
Füsterer			1
Joseph Schneider			1
Rohrman			1
Adam Herbst	1737		1

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Joseph Höltzel			1
Thomas Dorn			1
Georg Peyrer			1
Jakob Roß			1
Perger			1
Philipp Starl			1
Leopold Zwinger			1
Adam Schwing			1
Martin Gaber			1
Joseph Lamb			1
Peter Nusser		x	1
Matthias Peyrerl			1
Matthias Stinckhler			1
Maillin			1
Sebastian Beitel			1
Rinnbacher			1
Jakob Horondin			1
Klim			1
Lorenz Baader	x		1
Hans Zimmerman	x		1
Franz Rieder			1
Bacherné			1
Ambergerné			1
Johann Bürg			1

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Joseph Mayer			1
Joseph Wach			1
Matthias Trriter			1
Geliß			1
Marcus Heigel			1
Manckhl			1
Forstner			1
Paul Kleyd			1
Wenzel Zib			1
Michael Zamckhel			1
Kihlehofer			1
Anton Mar			1
Veit Sittel			1
Stephan Witskoviz			1
Andreas Hausrucker fogadós	x		1
Stertzer			1
Schitz			1
Michael Dörer			1
Marhofer			1
Andreas Obermayer			1
Georg Schindtler			1
Jescheckhe			1
Elias Hedl			1
Einspinner			1

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Hans Dabor			1
Matthias Meyer			1
Michael Meidl			1
Schropf			1
Lorenz Arnold			1
Altstingerin			1
Adam Schindler			1
Peter Ußner			1
Peter Grader [Grad]	x		1
Goschiz Janos			1
Georg Matisch			1
Jurkoviz			1
Babics Antal [Anton Babitsh]	1722		1
Babics György [Gregor Babitsh]			1
Lippoviz			1
Nicola Witcovitsh			1
Peter			1
Heltzel			1
Stephan Marko			1
Jerglovitsh			1
Jurko Stolaz		x	1
Halbwachs			1
Jurko			1
Hans Schnaltzer			1

Házigazda neve, foglalkozása	Polgár	Szerepel-e az 1712-es hadiadó-kivetésben	Beszállásoltak létszáma
Jakob Zunuß			1
Klein Martin			1
Georg Nicoliz			1
Johann Levey			1
Stoliz			1
Perger			1
Johann Paar			1
Franz Gandinus			1
Lorenz Baving			1
Hans Österrecher			1
Kirschel			1
Trittauer			1
Matthias Croath			1
Mioliz			1
Spaliermacher			1
Christian Paur			1
Nicola Dolitsh			1
<i>Összesen beszállásolt katonák létszáma: 104 fő</i>			